

De draadversperring en de bunkers

De draadversperring:

4 augustus 1914, een warme zomerdag, 7 uur 's morgens.

In Lembeke ontwaakt alles rustig maar in Gemmenich (in noordoosten van de provincie Luik) valt het Duitse leger België binnen. De “*Groote oorlog*” was begonnen, zo genoemd naar het onvoorstelbaar groot aantal slachtoffers. Wist men toen nog veel...20 jaar later zou men bewijzen dat de afslachting nog veel massaler kon.

Nederland hield zich neutraal en daarvan maakten de geallieerden gebruik om talrijke jongeren daar over te brengen om ontsnappingslijnen op te richten, maar vooral om ongeveer 30 000 vrijwilligers daar naartoe te sturen om via Vlissingen, Folkstone en Dieppe zich in Frankrijk te vervoegen.

De verwoesting van Leuven, het folteren en het mishandelen door de Duitsers wakkerde dit vlug aan.

Britse inlichtingsdiensten huisvestten er hun spionnennetwerk om de strategische belangen in bezet gebied te ontzutselen. Aan de grens werden massaal brieven overgesmokkeld, tot 50 000 per week. Dit krikte het moreel op van de frontsoldaten, ook al was de brief vaak 3 tot 4 maand onderweg. In 1998 werd nog een fles brieven gevonden in de duinen te Knokke.

De militaire overheid trad zeer hard op. Brievensmokkel werd beboet met 20 000 mark.

Om dezelfde reden trok men **eind 1914** op sommige plaatsen reeds **een gewone draadversperring** op, onder ander in Stekene.

Natuurlijk ging ook de gewone smokkel zo goed en zo kwaad mogelijk verder.

Stilletjes aan mochten alleen personen met een “Schein”(met foto!), een soort paspoort, de grens over.

De oorlog vergde steeds meer Duitse soldaten, zodat er minder manschappen overbleven als grensbewakers, die dan ook nog vervangen werden door oude soldaten.

Rond april 1915 werd daarom begonnen met de aanleg van het Belgisch-Nederlands “ijzeren gordijn”, **een elektrische draadversperring**, vanaf Aken (het drielandpunt) tot aan de Belgische kust, meer dan 300 km lang.

Eerst werd een grensstrook ontruimd van struiken, bomen, muren en huizen. Twee dagen later werden palen in de grond geslagen, porseleinen isolatoren erin gedraaid en “den draad” gespannen. Ongeveer iedere 2 km (soms 500m) werden schakelhuisjes (Schalthaus) neergezet, een houten wachthuis en een houten barak voor bewakers (Landsturmsoldaten).

Een ploeg van ongeveer 60 man en ongeveer 10 bewakers had 1 tot 3 dagen nodig om 1 km versperring te bouwen.

In juli werden de eerste stukken reeds onder stroom (2000 –6000 volt) gezet en vielen ook de eerste slachtoffers.

De “absperung” was meestal 2m tot 2,5m hoog.

Om de 3 tot 4m werden met carboline of teer bewerkte dennenhouten- of telefoonpalen in de grond geheid.

Vanaf 15 – 20cm van de grond bevestigde men verzinkte of koperen draden (4 – 5mm) aan porseleinen isolatoren en zo werkte men om de 20 – 30cm verder naar boven.

Om het oplichten van de onderste draad te voorkomen werd hij later, hier en daar, in het midden vastgemaakt aan een klein stukje paal. Dit vooral aan de Zeeuws-Vlaamse grens.

Ongeveer om de 50m stond een hogere paal met de “speiseleitung”, de aanvoerleiding.

De stroom werd afgetapt van fabrieken of geleverd door met diesel aangedreven generatoren. In de meeste schakelhuisjes (zo'n 150 in totaal) stond ook een generator ofwel voor het optransformeren van ver aangevoerde stroom ofwel voor zelf stroom te genereren bij panne of sabotage.

Niet altijd waren alle draden geladen. Soms legde men de spanning op de ene, dan weer op de andere draad, op onregelmatige tijdstippen.

Aan beide kanten van de elektrische draad werden nog eens 2 rijen prikkeldraad aangebracht op 1 tot 2 meter hoge, dunnere palen, ijzeren staven of latten, zonder elektrische spanning.

Meestal liepen de draden horizontaal, soms slordig dooreengevlochten.

Deze 2 X 2 rijen stonden op 1 tot 6 of zelfs 10 meter afstand van de middelste.

Ieder wachthuisje werd permanent bewaakt en er logeerden 10 soldaten, in grotere tot 40 soldaten van deze 39-plus Landsturmsoldaten. Het lager deel van het wachthuis was voor de soldaten, het hogere huisvestte de generatoren of schakelapparaten.

Dagelijks werd het traject minimaal 2 keer afgewandeld of gefietst en regelmatig werd de spanning getest met een proefstaaf.

Alle militairen in dienst van de omgeving van de draadversperring droegen op de linkerarm een armband waarop een rode pijl was aangebracht in de vorm van een bliksemflits.

In bepaalde wachthuisjes kon de stroom onderbroken worden of stonden panelen met signaallampen of andere systemen, waardoor men kon nagaan of er nergens een stroomonderbreking was. Het gras binnen en rond de versperring werd regelmatig gemaaid om smokkelaars (passeurs) beter op te merken.

Aan overgangen van waterlopen en spoorwegen waren permanente wachtposten.

Het gebruik van fietsen in de grensstreek was verboden.

Bovendien was aan de Nederlandse zijde een verboden gebied van ongeveer 500 meter, aan Belgische zijde minimum 100 tot 500 meter. Wie zich daar zonder toelating bevond, werd onmiddellijk beschoten.

Op de wegen die de versperring kruisten waren borden aangebracht met de waarschuwing **“Achtung Hochspannung – Lebensgefahr, hoogspanning – doodsgevaar, haute tension – danger de mort”**. Waar de versperring boven een brug liep, werden onder de brug houten palen geklopt met 5 cm tussenruimte, omwonden met prikkeldraad.

Op sommige plaatsen was er een observatiepost in een kabelballon of bemoeilijkten tripmijnen, alarmbellen of signaallampen de doorgang. Waar veel “passeurs” langs kwamen stelde men reusachtige projectoren op die de omgeving 's nachts permanent verlichtten.

Uiteraard werd de lijn omzeild of gesaboteerd (naar het Frans: sabot = klomp).(Opgeëiste burgers, die tewerk gesteld werden aan machines, wierpen er soms een klomp in zodat de machine stil viel.) Met een geïsoleerde tang werd de draad doorgeknipt, men wierp er een ketting, draad, natte koord, natte tak...over zodat er een kortsluiting ontstond.

Een “cyclist” (fietsier) werd er dan op uitgestuurd met een acetyleenlamp op het stuur om vast te stellen waarom de alarmlamp brandde.

Om geëlektrocuteerde dieren zoals honden, hazen, fazanten... te verwijderen staken de Duitsers een stok in de hals van een fles, waarmee ze het dier wegpeuterden.

In St-Martens-Voeren leerde de burgemeester soldaten en vluchtelingen polsstok springen om over de draad te komen.

Een andere techniek bestond erin Duitse grenswachten om te kopen, zodat die een stuk van de versperring zonder stroom zetten of informatie gaven wanneer een stuk stroomvrij was.

De eenvoudigste wijze was om een sleuf te graven onder de draad en eronderdoor te kruipen, eventueel met wat gevorkte takjes om de draad hoger te tillen want eenvoudig contact met kledij kon reeds dodelijk zijn.

Ook in de hoogte werd “den draad” omzeild door een enkele of dubbele ladder of een plank op een trapladder aan weerszijden van de draad.

Een veiliger methode was een open ton, mand of bak onder de draad te wringen en erdoor kruipen.

Passeurs maakten ook gebruik van een passeursraam (een opvouwbaar kistje) of een houten

fietsvelg, geïsoleerd met asbest of de buitenband van een fiets.

Indien men de draad omwikkelde met droge wollen dekens was het elektrocutiegevaar eveneens geweken, echter levensgevaarlijk bij regen.

Door een ingegraven metalen emmer te vullen met water en dit te verbinden met de draad ontstond een kortsluiting of spanningsval en werd het risico kleiner.

Eveneens gebruikt: een klein tafeltje op porseleinen pootjes. Als men erop stond, mocht men gerust de draden aanraken.

Riskanter was: aan handen, knieën en voeten porseleinen borden bevestigen om onder de draad te kruipen.

Vanaf 1917 bezorgden de Engelsen aan de passeurs isolerende gummilaarzen en gummimatten en eveneens geïsoleerde kniptangen.

Dat het een gevaarlijke onderneming was, bewijzen de 400 tot 500 die hun leven lieten aan “den dodendraad”.

De bunker

Bunker (Engelse naam), **onderstand** (naar Duits “understand”), **abris** (naar het Frans)

De bunkers werden allen opgetrokken in 1917 op de door de Duitsers onteigende gronden.

Het doel was zich te beschermen en verdedigen tegen een eventuele aanval van de geallieerden langs de Noordzee op Belgisch grondgebied (de Nederlanders hielden zich afzijdig in WOI).

Door de wapenstilstand op 11.11.1918 werden ze overbodig.

De linie begon vanaf Knokke-Zwin-Hazegras tot aan het Leopoldkanaal bij Strobrugge.

Een tweede evenwijdige linie met 226 bunkers liep vanaf Stobrugge tot aan het kanaal Gent-Terneuzen nabij Doornzele, om zo te eindigen nabij Antwerpen (tussen Wachtebeke en Antwerpen 40 bunkers).

Beide linies werden door de Belgen “**Holland Stelling**” of “**Hollandlinie**” genoemd.

Voor de eerste linie, de invalslinie, waren draadversperringen aangelegd. Op die linie stonden de waarnemingsbunkers (vanaf Eeklo tot Rieme-Doornzele in totaal 65).

Op de tweede rij lag de verdedigingslinie: de bunkers stonden op een afstandsverschil van ongeveer 2,5 km van elkaar. De bunkers waren onderling verbonden door loopgraven.

In 1971 stonden op het grondgebied van Ertvelde (inclusief kluizen) nog 51 intacte bunkers.

In Lembeke staan nog 11 bunkers van de oorspronkelijk 41 gebouwde.

Constructie van de bunker:

Het optrekken van een schuilplaats duurde ongeveer 6 maanden.

Voor de uitvoering ervan werden Belgische werklieden opgeëist.

Deze stonden onder de leiding van 2 of 3 oudere Duitse militairen (Landsturm), die kennis hadden van het metselen en een plan konden lezen.

De plaatselijke boeren moesten, tegen betaling, met paard en kar instaan voor het vervoer van stenen, staal, zand, grind enz...

Men haalde deze grondstoffen, die aangevoerd werden met schepen of via buurtspoorwegen, af in de stations van Eeklo, Kaprijke, Lembeke enz...

De bunkerstenen, waarvan de grootste een gewicht hebben van 67,4 kg en de kleinere de helft, bestaan uit het zeer harde materiaal **bimst** en werden in Duitsland vervaardigd. Ook het staal (dikwijls spoorwegrails) en bindijzer waren van Duitse afkomst. (zie vermelding Bochum 1890 in de spoorwegrail)

De bunkerstenen zijn voorzien van ronde gaten en aan de zijkanten zijn halfronde uitsparingen. Zij zijn in halfsteensverband gemetseld zodat door die gaten, ter versteviging, ijzeren staven of buizen konden gestoken worden. Bovendien waren ze nog verankerd met gebogen ijzeren staven. Het gewicht van een dergelijke schuilplaats varieert tussen 500 000 en 520 000kg, inclusief 12 ton staal.

Bij sommige bunkers bestaat de zoldering uit een aaneenschakeling van spoorwegrails. Anderen hebben een betonplafoning en bij een derde soort vormt 5cm dik hout de zoldering. Hout was het beste materiaal omdat het bij een beschieting langer stand hield. Beton daarentegen brokkelde vlugger af en stoorde het moreel van de soldaten.

De bouwputten hebben, op een paar uitzonderingen na, een afmeting van 11 bij 12 meter.

De hoogte van een bunker varieert tussen 3,30 en 3,35 meter.

De bunkers hadden altijd twee ingangen, dit om bij gevaar of alarm snel de bunkerkamer te kunnen bereiken of omgekeerd te verlaten.

De observatie- of waarnemingsbunkers zijn voorzien van een borstwering en hebben een waterput voor elk van de ingangen. Om de borstwering te bereiken was er een trap naar het bunkerdak

De voor- en zijmuren zijn hier 2 meter dik.

De schietgaten waren conisch afgewerkt om de kogels van de vijand te laten afketsen.

Sommige bunkers werden gecamoufleerd als huis of stal.

Zo schilderde men er bakstenen, een deur, een raam op en een strooien dak erboven op voltooide de illusie. De bunker op het terrein van het Bardelaere museum vertoont nog de baksteenrode kleur onderaan de trap en aan de kant van het bakkot.

In Gavere kun je nu nog het geverfde raam met de witgeschilderde gordijntjes bewonderen.

Gedurende WOII metselde men soms de tweede ingang dicht om te beletten dat de geallieerden die werden neergeschoten hun heil in deze versterkte schuilplaats zouden zoeken.

Tijdens de meidagen van 1940 waren de bunkers het schuiloord van de plaatselijke bevolking. Niet zonder gevaar voor hun leven want de ligging van deze schuilplaatsen was bij de Duitse militairen gekend.

Bunkers worden nog steeds gebruikt voor het opslaan en bewaren van aardappelen (het vriest er niet in), kweken van champignons, als schuiloord voor vleermuizen, enz...

De bunker op het terrein van het museum

Het is een mitrailleurbunker met één schietgat in de voorgevel en frontaal op de vijand gericht.

Deze bunker staat niet meer in zijn oorspronkelijke staat: de ingang op de achtergevel is dichtgemetseld en de borstwering op het dak is gedeeltelijk afgebroken en opnieuw gemetseld.

Ditzelfde type is over de ganse lijn maar tweemaal terug te vinden, namelijk vooraan in de Balgerhoekestraat in een achtertuin en in de Sportlaan te Eeklo.

(alleen de bunker in de Balgerhoekestraat bij weduwe Edgar Willems is nog ongeschonden, doch niet te bezichtigen, op de bunker in de Sportlaan bouwde pastoor De Kezel destijds een houten parochiezaal).

Deze drie bunkers zijn ongeveer 9m lang en 7m breed. De hoogte varieert tussen 3,30m en 3,35m. Zij hebben een waterput voor de ingang en een trapje naar het bunkerdak.

Langs een gang van ongeveer 1m breed en 1,80m hoog komen we in een bunker(schiet)kamer van ongeveer 3,05m op 3,65m.

De voor- en zijmuren zijn 2m dik.

In 1921 maakte landmeter Termot (uit Zomergem) een blauwdruklijst van alle Lembeekse bunkers over aan het Ministerie van Landsverdediging met de vermelding van de kadastrale gegevens. Later verschenen in bijlagen van het Belgisch Staatsblad een publicatie dat de bunkers niet mochten worden gesloopt. Vermoedelijk in 1939 kregen de personen, op wiens aanpalend perceel een bunker stond, een aanmaning de bunker te onderhouden. Dit schrijven ging uit van het Ministerie van Luchtbescherming.

In 1954 ontvingen de gemeenten op wiens grondgebied bunkers stonden, een brief dat ze vrij over de schuilplaatsen konden beschikken. Sommigen werden afgebroken, hetzij om het staal en ijzer, hetzij voor de steenslag (aanleg of verharden van wegen).

In 1988 ontvingen de personen die in 1917 onteigend werden, een ministerieel bericht: zij konden de bunker aankopen voor de som van 5000 frank (125 euro) en bovendien mocht het onteigende stuk grond aan hun eigendom toegevoegd worden (notariskosten 2700 frank, of 67,5 euro).

Wanneer nu in 1995 een perceel grond verkocht werd met medegaand een bunker, dan werd van de verkoopsom een bedrag van ongeveer 150 000 frank (3750 euro) in mindering gebracht voor afbraakkosten.

De geallieerden leerden honden Duitse soldaten opsporen via hun uiengeur.

In de Duitse militaire keuken werden heel veel uien verwerkt omdat dit een antibacteriële werking heeft en men aldus minder ziek is.

De Duitsers eisten herdershonden op, die ze heel agressief maakten. Deze honden werden dan in vijandelijke loopgraven gejaagd, zodat de soldaten er in paniek uitsprongen en neergemaaid werden door machinegeweren.

Gieten van de steen

Bouwwijze

Verankering

Handgranaten WO I

Doel van de bunkerlinie

Voor WO I was de verdediging van België gebaseerd op een reeks grote betonnen forten, uit gerust met kanonnen onder gepantserde koepels.

Deze “oninneembare” forten vielen echter binnen enkele weken door de Duitsers en deze kozen dan vanaf 1916 niet meer voor grote forten, maar kleine verspreide bunkers van gewapend beton, die daardoor moeilijk te bereiken waren door zware artillerie. Als ze dan toch geraakt werden, kwamen ze er tamelijk onbeschadigd vanaf.

De eerste bunkers waren in feite kladwerken, een zootje van alles, maar vanaf 1917 werden het heel doordachte, nauwkeurig in het landschap geplaatste constructies.

Men verwachtte een inval van de geallieerden via het neutrale Nederland en daarom werd deze lijn van 1373 stuks opgetrokken, een eind van den doodendraad die men vanaf 31 maart 1915 reeds aanlegde.

Opbouw

De bunkerlinie was verdeeld in drie stukken.

De Hollandstelling, waarvan deze bunker deel uitmaakt, telde 411 stuks en liep van het Zwin (Knokke) tot Vrasene.

Dit betekent een gemiddelde van 5,4 bunkers per kilometer.

De Stelling Antwerpen, 830 stuks, liep tussen de Brialmontforten.

De Turnhoutkanalstelling, 132 stuks, liep van Schoten, langs het kanaal, naar Turnhout.

Bunkers stonden op 300 meter van elkaar. Dat was de afstand waarop je met een geweer iemand kon neerschieten. De **opvanglinie** (voorste reeks bunkers) lag maximum 2,5 km voor de **hoofdlinie** (de achterste, zwaarste bunkers) en hadden soms zijdelingse schietgaten.

Alle bunkers waren verbonden met loopgrachten.

Voor de eerste lijn bunkers was alles verwijderd: huizen, bomen, hagen...

Dan kwam er een struikellijn: prikkeldraad net boven de grond, vastgezet met “zwijnestaarten” (in de gang zie je de twee soorten). Die werden muurvast in de grond gedraaid.

Een eind verder stond een dubbele, hoge prikkeldraadversperring met daartussen kriskras gespannen prikkeldraad.

Hierna kwam een loopgracht, verstevigd met zandzakjes en dan: de onverwoestbare eerste lijn met bunkers.

Had je dat overleefd, dan leefde je niet lang meer, want dan kwam je in het zicht van de heel zware bunkers met veel te veel machinegeweren.

De bunker in het Bardelaere museum is een “mitrailleurschuilplaats”. Het is een speciale, want zo zijn er in totaal slechts 3 gebouwd op de mee dan 1600 stuks.

De machinegeweren moesten bij alarm binnen 30 seconden schietklaar op het dak staan!

De echte benaming is “kazemat”, de eeuwenoude benaming voor bomvrij schuiloord.

Bouw van de bunker

Vooraleer begonnen werd met de bouw, bezochten hoge officieren (waaronder de “vestinggenie”) het gehele gebied, om de meest geschikte plaatsen te bepalen: bijvoorbeeld hoger gelegen gebieden, zoals zandruggen die 1 tot 2 meter hoger liggen.

Hierna kwamen de “kriegersgeolog” officieren die door boringen onderzochten of de ondergrond genoeg draagkracht had voor het enorme gewicht van de bunkers. Soms liepen metingen fout. In

Zaffelare, aan de Bosdam, is door moerassige ondergrond een bunker heel spoedig beginnen verzakken en zal hij ooit volledig onder de grond verdwijnen.

Hierna werd begonnen met het graven van de bouwputten, met spade, schop en houten kruiwagen, onder het bevel van 2 tot 3 “landsturm”soldaten. Dit waren soldaten boven de 40 jaar, die plannen moesten kunnen lezen en konden metselen. Het werk zelf werd gedaan door Belgen (meestal werklozen) die daartoe verplicht werden door de Duitsers.

Vervolgens werd een bekisting gemaakt, waarin een vlechtwerk van betonijzers kwam. Dit werd dan volgegoten met beton tot een dikte van 0,5 tot 0,8 meter, meestal groter dan de oppervlakte van de bunker. Dit deed men om te voorkomen dat granaten onder de bunker konden doordringen en er zo konden vernietigen. Granaten die bovenop of op de zijkant terecht kwamen, berokkenden heel weinig schade; daarvoor waren de muren veel te stevig en dik.

Dan pas kon men beginnen met de bouw van de bunkers. Van Knokke tot Strobrugge (Maldegem) werden de bunkers opgericht door het “Marinekorps”. Die maakten houten bekistingen waarin dan beton werd gestort. De landsturm gebruikte betonstenen om de bunkers op te trekken.

Alle materialen kwamen uit Duitsland: “bimst”: uiterst harde keien, zand, betonijzers, betonstenen, T-balken...De betonstenen werden in Duitsland en Wervik (België) gegoten.

Voor ieder type bunker wist men op voorhand hoeveel stenen, ijzers, grint en dergelijke, men nodig had. Zelfs het aantal werkuren waarop hij moest af zijn, was op voorhand bepaald, nog voor er een spadesteek gebeurde.

Zo kwamen de bouwpakketten toe uit Duitsland als een legodoos.

Het vervoer gebeurde per trein en schip en uiteindelijk met paard en kar door landbouwers die daartoe verplicht

?????

In een kast in de bunker moest steeds een voorraad eten en water liggen voor 10 dagen, voor de 4 soldaten en de onderofficier die hier verbleven.

In de linkernis lag een lichtkogelpistool (om seinen te geven, of de omgeving 's nachts eventjes “in het licht” te zetten) met diverse soorten lichtkogels.

In dezelfde nis stonden de geweren rechtop en geladen, samen met de mitrailleur die boven gebruikt werd. De meeste mensen zijn rechtshandig, dus als de soldaten naar buiten stormden om de bunker bovenaan te bemannen, konden ze die zonder tijdverlies meegrissen.

Wist je dat de zeer zware mitrailleurs (binnen- en bovenop de bunker) en de sluipschutters op de hoeken geschutsklaar moesten opgesteld zijn **binnen de 30 seconden!**

In de hoek stond een kleine ton met een plank op. Dit was het toilet. Sommige manschappenbunkers hadden een kleine nis in de gang, speciaal voor die toiletton.

WC-papier was toen nog niet uitgevonden, dus gebruikte men stukgescheurde kranten of boeken. Meestal had men die niet dus ...met de middelvinger van de linkerhand schreepte men de restanten uit zijn “piepenholleken”. De middelvinger wreef men proper aan de onderkant van de plank met een harde borstel proper gemaakt.

Als je dus zo doet, wilt dat zeggen: Voor mij ben je een stuk str..t!

Wat ook gebruikt werd, dat zijn mosselschelpen. Daarmee kon je je achterste heel goed schoonschrapen. Droge bladeren, een pluk hooi, een vod die je schoonspoelde in wat water (na gebruik) waren andere mogelijkheden.

Om stank te voorkomen smeed men wat zand of aarde op zijn "hoopje". Wekelijks werd een soldaat aangeduid om de ton uit te kuisen; een "beschetten komisse".

De twee 10 cm dikke deuren zitten aan 2 verschillende kanten van de bunker. Zo konden ze de bunker nog binnen- of buitenvluchten, als een zijde beschoten werd.

Al gemerkt dat het in feite 2 halve deuren zijn? Als er puin naar beneden kwam, konden ze nog ontsnappen door de bovenste deur!

Via het uitneembare luikje konden ze de vijand observeren, beschieten of handgranaten werpen.

Het werd ook geopend zodra de mitrailleur binnenin begon met de beschieting. Deze "08" mitrailleur kon 36 kogels per seconde afvuren wat enorm veel kruitdampen opleverde. Daarom schoot hij slechts bij korte tussenpozen, zoniet stikte men in de bunker. De afvoer gebeurde via de periscoopkoker en de ventilatiekoker boven de kachel.

De kogels voor de mitrailleur lagen in de grote nis rechts.

In iedere mitrailleurbunker lagen 7000 kogels in linnen mitrailleurbanden.

Verder munitiekisten met 3000 losse kogels en een toestel om de banden opnieuw met kogels te vullen

In houten kisten lagen 100 diverse soorten handgranaten.

Naast de 2 mitrailleurs (1 binnen en 1 boven op de bunker), lag hier nog een 3de reservemitrailleur voor het geval een van de twee defect raakte.

Soldatenkeuken

Menu (hing meestal af van wat er die dag binnenkwam aan "opgevorderd" voedsel.

's **Morgens** : brood (zie verder) en ersatzkoffie met suiker

's **Middags** : gekookte brij, dat is stamppot of potagie: groenten (vooral slechte aardappelen, uien, rapen, koolrabi, bonen of erwten) brood, vlees (meestal spek) samen gekookt in water.

's **Avonds** : restanten van stamppot of pap, ersatzkoffie met suiker.

Vaak was het eten koud als het uiteindelijk bij de soldaten belandde, waarbij het gestolde vet bovendreef. Daarom warmden de soldaten het op in hun gamel (eetbakje).

Hun lepel en vork waren scharnierend aan elkaar verbonden. Dat spaarde gewicht en het raakte niet zo vlug verloren.

Brood nodig

Het brood dat de soldaten kregen was niet altijd vers en bovendien van slechte kwaliteit.

Daarom werden sneden brood vaak op stokken gestoken en geroosterd boven het vuur, of kachel om het smakelijker te maken.

Je had 3 soorten "broden"

-Wat ze altijd hadden waren "**kuche**" of **scheepsbeschuiten**. Dat waren keiharde ronde koeken die je alleen kon opeten door ze in soep, koffie, bier... te weken. Ze smaakten niet lekker (soms werden er viskoppen en graten in verwerkt om ze voedzamer te maken), maar ze bleven maandenlang goed, mits droog bewaard.

-Verder had je "**zwart brood**". Dat was een zuursmakend brood op basis van rogge.

-Dan had je nog **wit** of **tarwebrood**. Om het goedkoper te maken voegde men er vaak aardappelmeel, kastanjemeel, zemelen, zaagsel, gemalen boomschors of veevoeder aan toe.

Vliegende koeien

Worst stond niet veel op het menu.

Koeiendarmen had men nodig om de zakken te maken voor het waterstofgas in de zeppelins.

Het was het enige dat ondoordringbaar was voor dit gas.

Gezien er veel zeppelins gebouwd werden, had men dus ontzettend veel darmen nodig om aan elkaar te naaien.

Armoe troef

Boter werd vervangen door een mengsel van margarine, vet en zetmeel.

Melk werd vaak aangengd met kalkwater om de winst te vergroten.

Vlees was te duur geworden, vandaar at men meestal spek. Honden en katten gingen de kookpot in.

Brandnetels werden klaargemaakt als spinazie of als soep.

In 1916 heeft iedere Belg recht op 240 gram meel, 14 gram maïs, 60 gram rijst, 48 gram spek, 15 gram suiker, 19 gram koffie, 19 gram melk en 16 gram zeep per dag, bedeed door het voedselcomité. Ter vergelijking: 4 velletjes briefpapier wegen 20 gram!

Hierdoor ontstaat ondervoeding met als gevolg:

Dysenterie (= rode loop) gekenmerkt door bloederige diarree, overgebracht door contact met bijvoorbeeld besmet water.

Cholera: hevige diarree met uitdroging als gevolg, overgebracht door groenten te wassen in besmet water, ontlasting, braaksel.

Tuberculose (= toring = tbc = vliegende toring), een aftakeling van de longen. Besmetting gebeurt via de lucht (uitgehoeste deeltjes) en melk van met tbc besmette koeien.

Scheurbuik: uit- en inwendige bloedingen, pijnlijke ledematen, uitvallende tanden. Ontstaat door tekort aan vitamine C.

Pokken: hoge koorts en verschijnen van blaasjes over het gehele lichaam, besmetting via contact. In 1919 sloeg bovendien de **Spaanse griep** toe die soms meer soldaten en burgers doodde dan tijdens de oorlog.

Koffie

Door belemmering van de handel was koffie zeer schaars en bovendien heel duur.

Daarom werd uitgekeken naar vervangproducten die, met heel veel fantasie, naar koffie smaakten. Zo roosterde men wortels van witloof (dit noemt men chicorei), wortels van paardenbloemen (pissebloemen), gerst en eikels.

Tabak

Te duur, te schaars... Dus rookte men wat anders: eikenbladeren, hop en klein hoefblad (een onkruid).

Vorderingen veranderd in plundering

Doordat de voorziene duur van een aantal maanden oorlog uitliep in jaren, begon het Duitse leger langzaam maar zeker in te storten door allerlei tekorten.

Eerst werden inventarissen opgemaakt in de bezette gebieden van vee, honden, aardappelen, graan, hooi, stro, ingezaaid land... Spoedig daarna volgden opvorderingen en regelrechte plunderingen.

De Duitsers eisten wollen matrassen op om daarmee hun legeruniformen van te maken. Daarom vulde men zijn matras op met hooi of stro.

De bevolking werd verplicht brandnetels en biezen in te leveren om daar textielvezels van te maken. Aardappelloof mocht niet verbrand, maar moest ingeleverd worden.

Alles in huis moest men opschrijven op een briefje en dat zichtbaar ophangen aan het raam aan de straatzijde: zoveel stuks lakens, klederen, schoenen, materialen van koper (lusters), ijzer (kachels), zink (dakgoten), tin (kruisbeelden), meubels, matrassen, kurken, wijn, gereedschap, hout, bretellen, keukengerei, leer, rubber, pantoffels, balletschoenen...

Deed je dat niet, dan kreeg je een zware boete en met dat lijstje kon de bezetter het nodige materiaal "opvorderen"(stelen).

Daarnaast moest iedere persoon per huisnummer geregistreerd worden om vluchtelingen en spionnen te ontmoedigen.

Koper of verkoper?

Koperen leidingen in fabrieken werden gedemonteerd, koperen alambieks van brouwerijen en stokerijen uitgebroken, bronzen standbeelden en kerkklokken geroofd om dit alles om te smelten tot hulzen van kogels en obussen (ze stalen het niet, ze namen het slechts in bruikleen, want ze schoten het eerlijk terug...)

Loden buizen en bakken vinden hun weg als "kartetsters", de loden bollen in de obuskoppen.

Zinken dakgoten en prikkeldraad vonden een tweede leven in de prikkeldraadversperringen rond den doodendraad en aan het front.

Leder

Er was een zeer groot tekort aan leder. De Duitse laarzen, tassen, riemen...slorpten alles op. Daarom werden zelfs honden gestroopt om dit tekort aan te vullen.

Honden vanaf een schofthoogte van 40 cm werden opgeëist en vanaf oktober 1917 gebruikt als:

-Trekdiër

-Agressief te maken en zo de vijandelijke loopgrachten in te jagen. Soldaten die verschrikt opsprongen konden ze zo gemakkelijk afknallen.

-"Sanitaire" honden speurden gewonden op en toonden ook de weg ernaar toe.

De rest werd afgeslacht en opgegeten. Ook katten gingen de stoofpot in als "konijn".

Van de huid maakte men leder. Omdat het zo soepel was, werd dit leder vaak gebruikt voor gasmaskers en handschoenen.

Boom richtte in 1917 een openbare slachterij op voor honden om toch enigszins een keurdienst voor de gezondheid in te stellen.

Ook de gewone burger leed onder het ledertekort.

Schoenen werden van zeildoek ineengeknutseld, met houten zolen en hakken. Was de zool van een lederen schoen versleten, dan verving men die schoen door een schoen van een ander model dat men nog staan had. Zo hadden er veel twee soorten schoen aan.

Stank voor dank

De Duitsers aten heel veel uien. Daarom traiden de geallieerden hen op die geur om Duitse soldaten die zich verstopten, op te speuren

Ineenstorting van de landbouw

Paarden, de enige krachten op de boerderijen (bij gebrek aan tractoren) moesten ter keuring aangeboden worden bij de Duitsers. Spoedig daarna werden de beste stuks opgevorderd voor

legertransporten. Haver werd gerantsoeneerd van 5 kg naar 1 kg, waardoor vele boeren die hun paard nog behouden hadden, het moesten afmaken bij gebrek aan voeder; De opgeëiste paarden kregen een inschrijvingsnummer op de linker voorhoef ingebrand en het regimentsteken werd ingebrand onder de manen of op de rechterbil.

Bossen werden massaal gekapt voor brandhout, aanleg van den doodendraad en stutten voor de loopgrachten.

Hygiëne

Zeep was moeilijk te vinden en te duur. Indien men erg vuil was, waste men zich met water en zand of met paardestaart (= heermoes, soort onkruid).

Was men minder vuil, dan bood klei en water een oplossing of een mengsel van klei en zeep, water en houtas of sigarenas.

Aangezien zeep zo duur was, werden klederen niet vaak gewassen. Iedereen stonk, dus het viel dan ook niet op.

Wat de soldaten nog het meest ergerde waren vlooien en luizen, die dag en nacht jeuk veroorzaakten. Door het krabben kregen ze overal wonden, die bij gebrek aan hygiëne ontaarden in etterende zweren, steenuiستن en schurft.

In de zomer kwamen daar massaal vliegen bij, die welig tierden op de lijken en zo besmettelijke ziektes overbrachten. De talloze plassen in obuskraters waren kweekvijvers voor miljoenen muggen die het slapen onmogelijk maakten, naast de ratten die 's nachts krioelden over de slapers, op zoek naar eten en niet begraven lijken.

Creatief in het afslachten

Honderden miljoenen obussen werden tijdens WOI gemaakt. Alleen al de Engelse munitiefabriek Chilwell – pas opgericht in 1917- produceerde 19 miljoen stuks!

Vanaf 23 augustus 1914 hadden de Fransen en iets later de Duitsers al op kleine schaal traangasgranaten gebruikt, maar begin april 1915 startten de Duitsers een totaal nieuw offensief om de patstelling rond Ieper te doorbreken. 150 ton aan chloorgas, verspreid over 6000 cilinders werden ingegraven door speciaal opgeleide pioniers.

Op 22 april stond de wind gunstig en werden te Steenstrate bij Ieper, de cilinders opgedraaid met ongekende verwoestende gevolgen voor de Fransen.

Terwijl de geallieerden zochten naar een goed gasmasker, probeerde men zich te behelpen door een doek voor mond en neus te binden dat doordrenkt was met urine.

Om de bescherming van de nadien ontwikkelde gasmaskers te doorbreken werden steeds giftiger gassen ingezet. Chloor werd vervangen door fosgeen.

In juli 1917, terug rond Ieper, werd voor het eerst mosterdgas gebruikt. Dit tastte niet alleen de ademhalingswegen aan, maar veroorzaakte bovendien blaarvorming op de huid. Bitten en Fransen kopieerden dit nieuwe wapen, dat soms nadelig was voor de eigen troepen. Zo draaide de wind bij het eerste gebruik van chloorgas door de Britten, in september 1915, en dreef het gas “terug naar afzender”.

Om niet verder van een gunstige wind afhankelijk te zijn werden de cilinders vervangen door gasgranaten (afschietbare gascilinders, obussen met gas gevulde flessen en gashandgranaten).

Het nieuwe gaswapen veroorzaakte weinig terreinwinst, leverde 90 000 doden op en een klein miljoen soldaten die op meer of mindere mate door het gas waren aangetast.

In 1925 sloten de belangrijkste staten van de wereld een overeenkomst op het verbod van gebruik van gifgas (niet op het bezit ervan!). het werd dan ook niet gebruikt in WOII.

Naast het gifgas stond een ander akelig wapen op naam van de Duitsers: in 1915 werden voor het eerst vlammenwerpers ingezet, wat afschuwelijke brandwonden veroorzaakte.

Een jaar later kwamen de Britten met een nieuw wapen op de (oorlogs)markt. Op 15 september 1916 verscheen het “landship” op het front, bekend geworden onder zijn geheime codenaam “tank”= een gepantserd voertuig op rupsbanden, voorzien van geschut.

De tanks waren aan de voorkant voorzien van bundels rijshout om een brug over de loopgraven te maken en van haken om prikkeldraadversperringen weg te trekken.

Communicatie met commandanten werd gevoerd door middel van postduiven.

Totale vernietiging

De aanvoer van steelhandgranaten naar het Duitse front bedroeg 6 miljoen stuks per maand in het voorjaar 1916. In de zomer van 1917 liep dit op tot 8 miljoen per maand. Dit betekent dat als je 1 granaat per seconde zou wegwerpen, je met 1 maandvoorraad 15 jaar en 3 maand zou bezig zijn. Vandaar ook dat ze loopgrachten volstapelden en ze zo de lucht in lieten vliegen, de aanvoer was zo groot dat ze er geen weg mee konden.

Om prikkeldraadversperringen aan te leggen, sloeg men palen in de grond, hoofdzakelijk 's nachts. Dat maakte natuurlijk veel lawaai en was levensgevaarlijk; De Engelsen vonden daar iets op. Ze draaiden totaal geluidloos “zwijnestaarten” in de grond. Spoedig werd die uitvinding gekopieerd door de Duitsers.

Heel speciaal van vorm was de Engelse “2inch”mortiergranaat, beter bekend onder de naam “toffee Apple”. “appelsnoep” voor de granaat met groene band (amatolvulling) of de “plumpudding” met roze band en ammonalspringstof (gewicht 20 tot 42 kg). De bol belette de granaat de grond in te dringen want hij was bedoeld om prikkeldraadversperringen op te ruimen. De ontsteker werkte vaak niet, de lading was te zwak voor zijn doel, dus niet zo effectief. Het exemplaar in het museum is een Duitse mortier die gevuld was met mosterdgas.

Hieronder 2 handgranaten, eveneens bedoeld om prikkeldraadersperringen op te ruimen.

Giftige erfenis

Aan de frontstreek van Nieuwpoort tot Zwitserland werden 1,5 miljard projectielen afgevuurd, waarvan er 30% niet ontploften.

Van die niet ontplofte, de zogeheten “blindgangers” ligt 84% (315 miljoen stuks) in West-Vlaanderen, 14% in Engeland en 1 tot 2% in Frankrijk.

Bovendien zijn 5% van de blindgangers gifgasprojectielen.

100 jaar later is het metaal van de bommen verroest en poreus geworden en het kruit nat. Daardoor wordt de bom gevaarlijker want het mengsel van kruit en water kan een nieuwe uiterst explosieve stof doen ontstaan. Het ontstekingsmechanisme is onstabiel en zal met minder moeite afgaan.

Jaarlijks ruimen 180 ontmijners in België 160 ton op.

Dodental aan militairen

Duitsland : 2 050 000 soldaten

Frankrijk: 1 400 000 op 8 000 000 soldaten

Amerika: 55 000 en 62 000 aan Spaanse griep van de 3 500 000 soldaten

België: 26 000 en 14 000 aan ziekte van de 370 000 soldaten

De geallieerden leden in totaal 5,1 miljoen doden.

De centrale machten ("verliezers" dus) 3,5 miljoen doden

Gemiddeld sneuvelden er 5600 soldaten per dag

Hierbij is dan nog geen rekening gehouden met de doden en gewonden bij de gewone burgers.

In totaal vochten 68 miljoen soldaten mee.

Door het wegvallen van de mannen, waren in 1917 4,3 miljoen vrouwen ingeschakeld in de Duitse oorlogsindustrie.

Catastrofaal einde

Na de oorlog stortte Duitsland in, door de vele doden en verminkten, oorlogsschade en herstelbelastingen.

In 1923 was de brandwaarde van de bankbiljetten hoger dan de kolen die je ervoor kon kopen.

In augustus 1923 verving de "Rentenmark" de gewone mark. 1 rentenmark was gelijk aan 1 miljard gewone mark. Bij voorbeeld: 1 pakje tabak kostte ongeveer 50 000 000 000 mark.

Spaanse griep

Onmiddellijk na de oorlog woedde hier de dodelijke Spaanse griep. Ter vergelijking 55 000

Amerikanen sneuvelden in de oorlog, 62 000 Amerikanen stierven aan deze griep.